

Yorgo Bacanos'un Ud İcrasındaki Aralıklar ve Arel Ezgi-Uzdilek Ses Sistemi'ne Göre Bir Karşılaştırma

The Intervals in the Ud performance of Yorgo Bacanos and a comparison with the Arel-Ezgi-Uzdilek tonal system

Gülçin YAHYA KAÇAR

G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Öğretmenliği
Anabilim Dalı, Ankara-TÜRKİYE

ÖZET

Günümüz Geleneksel Türk Sanat Müziği'nde yaygın olarak kullanılan Arel Ezgi-Uzdilek ses sistemi uygulamada icrayı tam olarak yansıtmadığı için sıkça eleştirilmektedir. Bu çalışmada icrası ile örnek olarak gösterilen ve takdir toplayan ud sanatçısı Yorgo Bacanos'un kullandığı aralıklar, Arel-Ezgi-Uzdilek ses sistemi ile karşılaştırılmış ve farklılıkları ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yorgo Bacanos, Arel, Ezgi, Uzdilek, Geleneksel Türk Sanat Müziği

ABSTRACT

Today, in Traditional Turkish Music, Arel-Ezgi-Uzdilek tonal system widely use Turkish Folk is often criticized for reflecting performance completely. In this study, the intervals used by widely respected master ud performer Yorgo Bacanos, have been compared with Arel - Ezgi - Uzdilek tonal system and the differences were revealed.

Key words : Yorgo Bacanos, Arel, Ezgi, Uzdilek, Turkish Traditional Music

1. GİRİŞ

Geleneksel Türk Sanat Müziği'nde ses sistemleri üzerine yapılan tartışmaların kökleri tarih içerisinde büyük bir derinliğe sahiptir. Safiyüddin Abdülmümin Urmevî (1237-1294), Abdülkâdir Merâgî (1360-1435), Kantemiroğlu (Ö. 1727), Nasr Abdülbâki Dede (1763-1821), Haşim Bey (1815-1868) gibi kuramcılar 17 perdeli ses sistemi üzerinde çalışırken, perde sayıları çeşitli nazariyatçılarda farklılıklar göstermiştir. Bu farklılık Rauf Yekta (1871 - 1935), Hüseyin Sadettin Arel (1880-1955)-Suphi Ezgi(1869-1962)-Salih Murad Uzdilek (1891 - 1967) ses sisteminde 24 perdeye, Ekrem Karadeniz (1904-1981) ses sisteminde de 41'e kadar çıkmıştır.

17 perdeden 41 perdeye kadar artan bu çeşitlilikte icra ve kuram birlikteliğini sağlayabilmek zorlaştığı gibi kurama uygun icra yada icraya uygun kuram sağlanamamış ve sürekli tartışma konusu olmuştur.

XX.yy başlarında Geleneksel müziğin eğitim kurumlarında öğretimine başlanmasıyla birlikte dönemin kuramcılarında Arel yeni yetişen müzisyen gençlere kendi teorilerini öğretirken bugün de kullanılan ses sisteminin temellerini bir bakıma o zamanlardan atmıştır. Kültür-sanat şehri İstanbul'da atılan bu temel Anadolu'nun her bir tarafında yaygınlaşarak öğretilmeye başlansa da icradaki farklılıkları gözden kaçmamıştır. Arel ses sisteminin öğretimi gerek okullarda gerekse müzik ortamlarında yoğun şekilde devam etmektedir.

İstanbul'daki müzik ortamında doğup büyümüş, müzik çevrelerince büyük itibar görmüş, kendine özgü ud tavrı ile pek çok icracıyı etkilemiş olan ünlü ud virtüözü Yorgo Bacanos gelecek kuşaklara örnek olarak gösterilen bir icracı olmuştur. Bu çalışmada Bacanos'un ud icrasında kullandığı perdelerin nisbetleri tespit edilerek Arel ses sistemine göre değerlendirilmiş ve Geleneksel Türk Sanat Müziği'ndeki icra-kuram farklılıklarına ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Bacanos'un günümüze ulaşan icraları incelendiğinde udu solo çalgısı, eşlik çalgısı, toplu icra çalgısı olarak kullandığı görülmektedir. Kullandığı perdelerin nisbetlerini daha iyi tespit etmek için solo icraları bu çalışmada ele alınmıştır. Geleneksel Türk Sanat Müziği'nin değişik makamlarından oluşan ve Bacanos'un üslubunu en iyi şekilde ortaya koyan ud taksimleri örnek olarak seçilmiştir.

Yorgo Bacanos'un taksimlerinde kullandığı perdelerin frekans ölçümleri yapılmış, makam dizilerini oluşturan perdelerin frekansları tespit edilmiş ve aralıklar sent cinsinden hesaplanmıştır. Ölçümler bilgisayar ortamı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bacanos'un ud taksimleri öncelikle bilgisayara kaydedilmiş ve Steinberg'e ait WaveLab V2.01 programı kullanılarak bilgisayar ekranında taksimin grafiksel olarak ortaya çıkan görüntüsünden frekansı ölçülecek olan perdeler tespit edilmiştir. Taksimin içinden seçilmiş olan tek bir perdeye ait ses süre olarak uzatılmış ve daha net bir şekilde duyulması sağlanmıştır. Süresi uzatılan bu ses diğer taraftan ROLAND E-96 keyboard cihazından alınan ses ile karşılaştırılmış ve seslerin vurusu dikkate alınarak aynı frekansa getirilmeye çalışılmıştır. Bu karşılaştırma işlemi ayrıca yine bilgisayar ortamında frekans ölçüm programı kullanılarak da yapılmıştır. Ölçümler değişik zamanlarda üçer defa tekrarlanmıştır (Yahya, 2000). Bu ölçümlerde, aralarında küçük frekans farkları bulunan seslerin birbirine karışmasından kaynaklanan ve periyodik şiddet değişmelerinden meydana gelen vurular dinlenmiştir. Başlangıçta aynı frekansta ses veren iki ses kaynağından biri sabit kalırken diğerinin ses kaynağı yavaş yavaş değiştirildiğinde, vuru fenomenine bağlı olarak her iki aralığın uyum ve uyumsuzluğunda değişmeler olmaktadır. Aynı frekansa ait iki sabit kaynağın vermiş olduğu sesin verilen herhangi bir dinleme anındaki şiddeti sabit değerdir. Ancak, seslerden birisinin frekansındaki hafif bir değişme sesin şiddetinde dalgalanmalara yol açmaktadır. Helmholtz'a göre aynı anda duyulan iki ses arasındaki uyum ve uyumsuzluğun sebebi, armonikleri ile birlikte bu seslerin birbirine karışmasından ortaya çıkan vurulardır (Can, 2001).

Yukarıda açıklanan yöntemin güvenilirliğini tespit etmek amacı ile bilgisayar ortamında önceden hazırlanmış ve sonuçları saklı tutulmuş ondört adet sesin frekans ölçümü yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar saklı tutulan sonuçlarla karşılaştırıldığında ortalamalarının birkaç sent civarında olduğu ve en fazla beş sente kadar farkın bulunduğu görülmüştür. Bu yaklaşık olarak bir Fisagor komasının dörtte birine denk gelen bir değerdir. Bu fark Yorgo Bacanos'un taksimlerinde kullanmış olduğu perdelerin frekansların değerlendirirken de göz önünde bulundurulmuştur (Yahya, 2000).

Sonuçlar, Türk Müziği Ses Sistemi içinde adı geçen ve değişik kesimlerce desteklenen Arel-Ezgi-Uzdilek sistemine göre değerlendirilmiştir. Bacanos'un çeşitli makamlarda kullandığı bazı aralıkların değerleri aşağıda gösterilmiştir:

Bacanos'un Çeşitli Makamlarda Kullandığı Aralıkların Nisbetleri

Geleneksel Türk Sanat Müziği'nde makamsal dizilerin oluşumunda önemli yer tutan ve Mücenneb bölgesi olarak adlandırılan Küçük ve Büyük Mücenneb ile Artık İkili aralıklarına ait sent değerleri aşağıda gösterilmiştir. Bu aralıklar değişik makamlardaki kullanımlarına göre şöyledir:

1. Küçük Mücenneb Aralığı

Makam	Aralık	Y.Bacanos'da Ölçülen Değer	A-E-U Ses sistemi	Fark
Hicaz	Dügah-Dik Kürdi	110	114	- 4
Hicaz	Nim-Hicaz Neva	121	"	+ 7
Hicazkar	Neva-Hisar	127	"	+ 13
Hüzzam	"	116	"	+ 2
Suznak	"	125	"	+ 11
Hicaz	Eviç-Gernadiye	126	"	+ 12
Hüzzam	"	98	"	- 16
Isfahan	"	110	"	- 4
Rast	"	116	"	+ 2
Segah	"	101	"	- 13
Suznak	"	116	"	+ 2
Hisarbuselik	Nim Şehnaz-Muhayyer	105	"	- 9

2. Büyük Mücenneb Aralığı

Makam	Aralık	Y.Bacanos'da Ölçülen Değer	A-E-U Ses sistemi	Fark
Bayati	Dügah-Segah	186	180	+ 6
Hüseyni	"	181	"	+ 1
Isfahan	"	178	"	- 2
Mahur	"	187	"	+ 7
Rast	"	188	"	+ 8
Uşşak	"	186	"	+ 6
Segah	Neva-Dik Hisar	146	"	- 34
Muhayyer	Hüseyni-Eviç	178	"	- 2
Rast	"	178	"	- 2
Isfahan	"	188	"	+ 8
Hüseyni	"	178	"	- 2
Hicaz	"	172	"	- 8

3. Artık İkili Aralığı

Makam	Aralık	Y.Bacanos'da Ölçülen Değer	A-E-U Ses sistemi	Fark
Şederaban	Kaba Hisar-Irak	297	271	+ 26
Hicaz	Dik Kürdi-Nim Hicaz	272	"	+ 1
Nikriz	"	272	"	+ 1
Suznak	Hisar-Eviç	268	"	- 3
Hüzzam	"	259	"	- 12
Hicazkar	"	268	"	- 3
Hicazkar	Zirgüle-Segah	302	"	- 31

2. SONUÇ

Yorgo Bacanos'un ud icrasından elde edilen sonuçlara göre küçük mücenneb aralığı makamlara göre farklılıklar göstermiştir. A-E-U Ses Sistemi'nin 114 sent değerindeki küçük mücenneb aralığı Bacanos'un icrasında 10-11 sent değerinde farklıdır.

Küçük Mücenneb aralığının en çok Hicazkâr ve Sûznâk makamlarında farklılık gösterdiği görülmektedir.

İsfahân Rast ve Sûzâk makamlarında kullanılan Eviç-Gerdâniye aralığı, Hüzzâm makamında kullanılan Neva-Hisâr aralığı A-E-U'in bildirdiği 114 sentlik değere en yakın olanlardır.

Hüzzâm makamındaki Eviç-Gerdâniye aralığının da 98 sent değerinde olduğu görülmektedir. Bu durum Bacanos'un Eviç perdesini Arel sistemine göre daha pest bastığını göstermektedir. Böylece Eviç-Gerdâniye perdeleri arasındaki sent değeri 126 olmuştur.

Hicazkâr makamında Nevâ ve Hisâr aralığı 127 sent değerine sahip olup Bacanos, Arel-Ezgi-Uzdilek ses sistemine göre bu aralığı daha geniş olarak kullanmıştır.

Bacanos'un icrasında Küçük Mücenneb aralığı için en yakın fark + 2 sent değeriyle Hüzzâm makamı'ndaki Nevâ - Hisâr aralığı ile Rast ve Sûzâk makamlarındaki Eviç-Gerdâniye aralığı'nda görülmektedir. Küçük Mücenneb aralığı için en uzak fark ise - 16 sent değeriyle Hüzzâm makamı'ndaki Eviç-Gerdâniye aralığına aittir. Bütün farkların ortalaması alındığında ise 7 sentlik bir ortalama fark görülmektedir ki bu da önemsiz bir farktır.

Diğer önemli aralıklardan biri olan büyük mücenneb aralığında ise A-E-U sistemindeki 180 sentlik değerlerle aynı sayılabilecek sonuçlar gözlenmiştir. Birkaç sentlik farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu da önemsiz sayılabilecek bir değerdir. Ancak Segâh makamında kullanılan Nevâ-Dik Hisâr aralığı 146 sentle dikkat çekmektedir. Bu aralığa Farabi zamanında kullanılan 5 telli udda Fars Mücennebi, İbni Sina zamanında kullanılan udda Zalzal Mücennebi ve günümüz icracılarından (Can, 1993) Necdet Yaşar'ın tanburunda görülen Eksik Küçük Mücenneb adının verildiği (Signell, 1986) görülmektedir. Bu aralık Farabi, İbni Sina udlarında, Necdet Yaşar'ın tanburunda görüldüğü gibi birkaç sentlik farkla Bacanos'un Segâh makamı icrasında da görülmektedir.

Bacanos 'un icrasında Büyük Mücenneb aralığı için en yakın fark + 1 sent değeri ile Hüseyinî makamındaki Dügâh-Segâh aralığında, en uzak fark ise + 36 sent değeri ile Segâh makamındaki Nevâ- Dik Hisâr aralığında görülmektedir. Bacanos bu aralığı Hüzâm makamında kullandığı Nevâ-Hisâr perdesiyle A-E-U ses sistemindeki Nevâ-Dik Hisâr aralığının ortalarında basmıştır. Bütün farkların ortalaması alındığında ise 7 sentlik bir ortalama fark görülmektedir. Bu fark daha önce belirtildiği gibi önemsizdir.

Bacanos'un icrasında Mâhr makamında kullanılan Dügâh-Segâh aralığı 187 sent değerindedir. Oysa ki A-E-U sisteminde bu aralık 180 sent değerinde Dügâh - Bûselik aralığı olarak gösterilmektedir. İcra-kuram farklılığına gösterilebilecek en güzel örneklerden biri de Mâhûr makamındaki bu çarpıcı örnektir.

Diğer önemli aralıklardan biri olan Artık İkili aralığı da Bacanos'un icrasını da farklılıklar göstermiştir. A-E-U sisteminde 271 sent değere sahip olan bu aralık Bacanos'un icrasında da Hicaz, Hicazkâr, Sûznâk, makamlarında aynı sayılabilecek değerlere sahiptir. Ancak Hüzâm makamındaki Hisâr-Eviç aralığı ile Şedaraban makamındaki Kaba Hisâr-İrak aralığı dikkat çekmektedir. Hüzâm makamında bu aralığın 259 sent değere sahip olduğu görülmektedir. Bu 12 sent değerinde bir fark göstermektedir. Günümüzde usta-çırak eğitiminde Hüzâm makamındaki artık ikili aralığının teoriden daha farklı bir şekilde basılması gerektiği ustalar tarafından hep söylenmektedir. A-E-U - Artık ikili aralığını tartışmalı olan koma birimi ile sistemde 12 koma olarak belirtse de (Can, 2002) uygulamada yaklaşık olarak 10 koma basılması gerektiği öğrencilere öğretilmektedir.

Şedaraban makamındaki Kaba Hisâr- Irak aralığı ise 26 sent farklılıkla göze çarpmaktadır. Hicazkâr makamındaki Zirgüle-Segâh artık ikili aralığında bu fark daha da büyümektedir. Bu durum Bacanos'un Zirgüle ve Kaba Hisâr perdelerini pest, Segâh ve Irak perdelerini daha tiz bastığını göstermektedir. Ud icrasında 3. ve 4. parmaklara denk gelen Rast ve Zirgüle perdelerinin bir birine çok yakın basılması zaman zaman bu durumu ortaya çıkarmıştır. Yorgo Bacanos'un icrasında da bu durum görülmektedir.

Bacanos'un icrasında Artık İkili aralığı için en yakın fark +1 sent değeri ile Hicaz ve Nikriz makamındaki Dik Kürdî ve Nim Hicaz aralığına aittir. En uzak fark ise +31 sent değeri ile Hicazkar makamında Zirgüle-Segâh aralığına aittir. Bütün farkların ortalaması alındığında ise 10 sent değerinde olduğu görülmektedir. A-E-U ses sisteminde BAB, SAB, BAS, SAS rumuzlarıyla da ifade edilen (Arel, 1968) ve A12, A13, A14 olarak adlandırılan bu aralık değerleri 271 ile 318 sent değerleri arasında değişmektedir. Bacanos'un icrasındaki bu farklılık da normal değerler içerisindedir.

Sonuç olarak Arel-Ezgi-Uzdilek ses sistemi ile örnek icra olarak seçilen Yorgo Bacanos'un icrası arasında farklılık yoktur.

KAYNAKLAR

- Arel, H.S., 1968, Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri, İstanbul.
Can, C. 2001, Gazi Sanat Dergisi, 2, 25.
Can, C. 2001, XV. Yüzyıl Türk Müsiksisi Nazariyatı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
Can, C. 1993, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1, 93.
Doğrusöz, N., 1999, "Geleneksel Türk Müziği'nde Makam ve Unsurları", Osmanlı Kültür- Sanat Ansk., Ankara.
Signell, K., 1986, Makam Modal Practice in Turkish Art Music, New York.
Yahya, G., 2000, Yorgo Bacanos'un Ud Taksimleri (Doktora Tezi), Ankara.
Zeren, A., 1999, Modern Türk Müziği Kuramı, Osmanlı Kültür- Sanat Ansiklopedisi, Ankara.